

Zitierhinweis

Pokorná, Magdaléna: review of: Roman Holec, Štát s dvoma tvármi. K hospodárskému vývoju monarchie, Uhorska a Slovenska 1848-1867, Bratislava: Historický ústav SAV, 2014, in: Český časopis historický, 2017, 4, p. 1180-1182, DOI: 10.15463/rec.1754805400

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

zapisoval v němčině, což bylo pozůstatkem jeho zvyků z mládí používat k psaní deníků různé jazyky, popř. své záznamy šifrovat. Pozoruhodné jsou i posuny v Kalouskově nábožensko-filosofickém smýšlení v průběhu desetiletí, ovšem k přesnějšímu posouzení tohoto vývoje neposkytují editované deníky dostatečnou pramennou základnu. Kalouskovy deníky jsou zpřístupněny za pomoci propracované ediční techniky, která byla cizelována při vydávání korespondence a dalších spisů T. G. Masaryka. Editori se v poznámkovém aparátu v maximální míře snažili o dešifrování odkazů, a to věcných, na literaturu, k osobám neuvedených jménem, ale např. pouze vykonávanou funkcí či profesí, popř. připojili odkazy na jiné edice. Ediční specifikum anotované práce spočívá v překladu německých (a obecně cizojazyčných) textů do češtiny – buď v poznámkách pod čarou či v případě delších pasáží za použití souběžného českého a německého textu. Nutno ocenit vysokou úroveň ediční praxe i zachování jednotného přístupu jednotlivých editorů. Tato publikace se nepochybně právem zařadí k hojně používaným a citovaným pramenům. A lze si jen přát, aby vbrzku byla doplněna i dílem prvním.

Pavel Cibulka

Roman HOLEC

Štát s dvoma tvármi.

K hospodářskému vývoju monarchie, Uhorska a Slovenska 1848–1867

Historický ústav SAV, Bratislava 2014, 245 s., ISBN 978-80-89396-34-4.

Dvojí tvář měla státní politika, prosazující absolutismus v rakouské monarchii po porážce revoluce let 1848–1849: tedy na jed-

né straně hospodářský liberalismus, který měl kompenzovat centralismus, likvidaci zastupitelských orgánů i pokus o neomezenou vládu panovníka. Dvojí tvář měli i uherští liberální politici v šedesátých letech (zejména k Nemaďarům), dvojí tvář měl i uherský liberalismus, který se po roce 1867 zdeformoval až do neliberálních poloh. Podtitul Holcovy práce pak upřesňuje prioritu jeho vědeckého zájmu: hospodářský vývoj v období, které má ve slovenské i maďarské historiografii zatím velké deficity. Ty mají ovšem i objektivní důvody: chybějí mnohé statistické údaje a i ty, které jsou k dispozici, nejsou vždy kompatibilní; s tím se musí ovšem vyrovnávat i česká historiografie.

Roman Holec se na rozdíl od tradičních slovenských děl, publikovaných v minulosti, vymezuje proti „nacionalizaci“ dějin; odmítá tedy zúžení výzkumu na „slovenské podnikání“, na „slovenský kapitál“ atd. Minimalizuje i samotné používání termínu „Slovensko“ v souvislosti s tím, že tehdejší představa Slovenska nebyla identická s tou dnešní. Alfou a omegou je mu tedy kontext a komplexnost výzkumu. Soustřeďuje se proto na celouherské teritorium s vědomím specifické situace slabého národa, s nímž se Slovinci a Slovensko museli potýkat ve vztahu k Vídni, k Budapešti i Praze.

Důkladnou pozornost věnoval Holec již národohospodářské teorii Friedricha Lista ze čtyřicátých let a jejímu ohlasu v monarchii, jeho osobní návštěvě a její reflexi v Uhrách. Konfrontoval dále dva proudy historiografického přístupu k úloze trhu i podnikatele (new economic history versus business history, s. 89n.). Podrobně především analyzoval teorii amerického historika maďarského původu Johna Komlose, která po svém vydání v roce 1983 vyvolala

nejednoznačnou odezvu.¹ Kriticky se vůči němu vymezil např. David F. Good.² Holec věnoval značný prostor i reflexím Komlosovy práce, přičemž se soustředil zejména na argumenty maďarského historika Györgyho Ránikho z roku 1988, upozornil v této souvislosti i na názory českého historika Zdeňka Jindry, publikované v roce 1992. Stranou ponechal ve své práci starší výzkumy Františka Kutnara pro české prostředí, ale i „ikonickou“ práci rakouského historika Christopha Stölzla, *Ära Bach in Böhmen*.³ Holec rozebírá hospodářské poměry na slovenském území v kontextu celoevropského vývoje (podkapitola Rakúsko, Uhorsko a Európa i s četnými tabulkami, s. 161–173), kde dokumentoval obecně úroveň industrializace, úroveň těžby a výroby základních průmyslových komponent, jakými bylo uhlí, železo, ale i zpracování bavlny, cukru či obecně výkon parních strojů atd. Vzhledem k významu železniční dopravy ve sledovaném období je pochopitelné, že jejímu rozvoji a významu autor věnoval samostatnou kapitolu (s. 185–193). Autor shrnul hospodářskou situaci, vývoj jednotlivých průmyslových odvětví a před-

stavil jejich reprezentanty. Slovensko zůstávalo ovšem nadále především agrární zemí, a proto bylo nejpalčivějším společenským problémem řešení rolnické otázky. Této skutečnosti si byla pochopitelně vědoma i tehdejší slovenská elita, reprezentovaná v daném období generací štúrovců. V hierarchii priorit ovšem kladla na první místo řešení problémů národnostních. Absence sociální složky v národně politickém programu pak úzce souvisela s oceňováním hospodářské osvěty jako prostředku i cíle u rolnického obyvatelstva. Holec tuto skutečnost doložil na rozboru typického textu, a to práce *Jak Martin Rozumný zbohatol*, díla, jehož idea i koncepce měla dávné osvětské kořeny.⁴

Roman Holec upozornil na, byť ve své době zatím ojedinělé, impulsy reprezentující nutnost sociální emancipace (např. Samuela Ormise či Dušana Makovického). Představil v této souvislosti dále i názory těch teoretiků, kteří, jako např. Daniel G. Lichard, plédovali pro vznik hospodářských spolků, podporujících ideu svépomoci a vzájemnosti. I když nový rakouský spolkový zákon z listopadu 1852 teoreticky umožňoval zakládat kromě církevních a kulturních spolků právě peněžní (a úvěrové) spolky, ve slovenské praxi se tato skutečnost odrazila jen minimálně. Holec doložil předrevoluční „strach ze spolků“, podrobněji se ovšem věnoval pozdějšímu vzniku a rozvoji těchto institucí a považuje je za projev demokratizace společnosti, i když samozřejmě záběr činnosti těchto spolků byl výrazně limitován.

- 1 John KOMLOS, *The Habsburg Monarchy as a Customs Union : Economic Development in Austria-Hungary in the Nineteenth Century*, Princeton 1983, resp. TÝŽ, *Die Habsburgermonarchie als Zollunion. Die Wirtschaftsentwicklung Österreich-Ungarns im 19. Jahrhundert*, Wien 1986.
- 2 David F. GOOD, *The economic rise of the Habsburg Empire 1750–1914*, Berkely 1984, resp. TÝŽ, *Der wirtschaftliche Aufstieg des Habsburgerreiches 1750–1914*, Wien 1986.
- 3 Christoph STÖLZL, *Die Ära Bach in Böhmen. Sozialgeschichtliche Studien zum Neoabsolutismus 1849–1859*, München – Wien 1971.

- 4 Roman HOLEC, *Ako Martin Rozumný zbohatol a s ním celá dedina. (Poľnohospodárska didakticko-osvetová literatúra na Slovensku v rokoch 1848–1914 a jej zdroje)*, Studie Slovákckého muzea 9, 2004, s. 39–49.

V knize *Štát s dvoma tvárami* Holec překročil oboustranně vymezený časový limit, nabízí tu črty z hospodářského vývoje již napoleonského období a na druhé straně pomyslné časové přímky pak informuje i o vývoji v sedmdesátých letech, v době již znovu zesílených národnostních represí. Zúročil tu své vlastní výzkumy, ale prezentoval a záslužně vyložil i výsledky anglosaské a maďarské historiografie. Nabídl tak obraz společnosti ve východní části monarchie v době, kterou již americký historik Robert R. Palmer⁵ v roce 1961 charakterizoval slovy, že „cílem obou (tedy Rakouska za předsedy vlády Felixe Schwarzenberga a Francie za Ludvíka Napoleona) bylo v impozantní demonstraci administrativní efektivitě a materiálního pokroku nechat lidi úplně zapomenout na jakoukoli svobodu“ (s. 111).

Magdaléna Pokorná

Katrin HIMMLEROVÁ –
Michael WILDT (edd.)

***Heinrich Himmler. Soukromá
korespondence masového vraha
(1927–1945)***

Praha – Kromčříž, Triton 2015, 342 s.,
ISBN 978-80-7387-868-9.

Vpravdě neobvyklá autorská dvojice, zkušený historik M. Wildt a praneteř Heinricha Himmlera, spisovatelka K. Himmlerová, vytvořila komentovanou edici soukromé korespondence tvůrce nacistického represivního aparátu. Dopisy své budoucí ženě Marze psal Heinrich Himmler od jejich prvního setkání v roce 1927 až do konce

války v roce 1945. Láskyplná slůvka však v dlouhých dopisech působí chladně, jako by pisatel i čtenářka plnili úlohu pouhých herců v dramatu „láska“ a snažili svoji roli konat tak, jak bylo společensky přijatelné a očekávatelné. V osobách Heinricha a Margy se setkaly dva světy Bavorů a Prusů, katolíků a protestantů. Heinrich, vyrůstající v prudérním středostavovském prostředí, se zamiloval do rozvedené matky samoživitelky, což zavdávalo k budoucím problémům. Několik po sobě otištěných dopisů je vždy proloženo krátkou autorskou podkapitolou, jež analyzuje určitý rozsah historické problematiky, který se v dopisech objeví. Patří sem nejrůznější témata od rozboru Himmlerovy četby *Mein Kampf* a dalších knih, přes počátky budování organizace SS za pomoci Heydricha, volby Výmarské republiky plné krvavých střetů, začátky realizace rasové hygieny na okupovaném východním území i pěstění lidské rasy v samotném Německu.

S každou sérií dopisů pronikáme do hloubky intimního manželského soužití s předstíranou oddaností a rodinnou idylou manželů Himmlerových. Současně jsme doprovázeni jednotlivými fázemi nacistického režimu od uchopení moci, přes konsolidaci, až po radikalizaci. Kniha přináší řadu neznámých pramenů, jako například citace z deníku Himmlerovy dcery Gudrun: „4. června zemřel říšský protektor Heydrich na těžká zranění (atentát). 9. 6. ho pohřbí, je to státní pohřeb. Tatka říká, že byl moc moc moc smutný.“ S dnešní znalostí hrůz heydrichiády, jichž byl Himmler spolutvůrce, můžeme pochopit i atmosféru uvnitř rodiny Himmlerových. V práci nechybí ani poválečný osud Margy a Gudrun Himmlerových, které byly konfrontovány s činy Heinricha. Dozvuky nacistického režimu do dnešní

5 Robert R. PALMER, *Catholics and unbelievers in eighteenth century France*, New York 1961.